

اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال بیست و ششم، شماره ۱۰۱، بهار ۱۳۹۷

بررسی تأثیر فقر بر مهاجرت از روستا به شهر در ایران

ساسان اسفندیاری^۱، صدیقه نبی نیان^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۷/۲۶ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۳/۲

چکیده

کشور ایران، به عنوان یک کشور در حال توسعه، خواسته یا ناخواسته با پدیده فقر و مهاجرت از روستا به شهر روبه روست که از دیدگاه سیاست‌گذاران از اهمیت بسزایی برخوردار است و می‌تواند در سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای نقش بسیار مهمی ایفا کند. لذا هدف این مطالعه بررسی تأثیر فقر بر مهاجرت از روستا به شهر در ایران برای دوره زمانی ۱۳۶۴-۱۳۹۲ با استفاده از الگوی خودتوضیح با وقفه‌های توزیعی (ARDL) بود. با توجه به نتایج دست آمده، متغیرهای فقر، نسبت دستمزد شهری به روستایی و اختلاف ضریب جینی روستایی از شهری بر مهاجرت از روستا به شهر تأثیر مثبت و معناداری داشته‌اند، در حالی که متغیر بهره‌وری نیروی کار در بخش کشاورزی از نظر آماری تأثیر منفی و معنادار بر مهاجرت از روستا به شهر داشته است. لذا پیشنهاد می‌شود دولت با اعمال سیاست‌هایی زمینه کاهش فقر روستایی و کاهش شکاف دستمزد نیروی کار بین شهر و روستا را فراهم کند.

esfandiari666@gmail.com

۱. دانشجوی دکتری اقتصاد کشاورزی دانشگاه فردوسی مشهد

۲. استادیار بخش اقتصاد کشاورزی دانشگاه شهید باهنر کرمان (نویسنده مسئول) snabieian@gmail.com

کلیدواژه‌ها: الگوی خود توضیح با وقفه‌های توزیعی (ARDL)، فقر، مهاجرت، روستا

مقدمه

مهاجرت و جابه‌جایی مکانی انسان‌ها دیری است که در رشته‌های گوناگون علوم انسانی و اجتماعی توجه پژوهشگران را به خود معطوف داشته است. پویایی رابطه انسان‌ها با مکان در قلب پدیده مهاجرت قرار داشته است. به علت گستردگی مهاجرت در دنیای امروز، همه جوامع بشری به نحوی با چالش مهاجرت به خصوص مهاجرت جوانان از روستا به شهرها مواجه هستند (۲۱) به طوری که در ایران از ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ و ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ به ترتیب ۱۲۱۴۸۱۴۸ و ۵۰۸۹۳۵۴ نفر محل اقامت خود را در داخل کشور تغییر داده یا به کشور وارد شده‌اند. مقایسه محل اقامت قبلی مهاجران با محلی که در آن سرشماری شده‌اند نشان می‌دهد که در این دو دوره به ترتیب ۱۹/۱۸ و ۱۲/۸ درصد از روستا به شهر مهاجرت کرده‌اند که به ترتیب جمعیتی معادل ۲۴۰۵۳۳۳ و ۶۵۱۴۳۷ نفر است (۱۰). مهاجرت یکی از چهار عامل اصلی تغییر و تحول جمعیت است و به دلیل ماهیت خود می‌تواند علاوه بر تغییرات بلندمدت و طولانی، آثاری صریح و کوتاه‌مدت نیز در تعداد و ساختار جمعیت ایجاد کند. مهاجرت از روستاها به شهرها جزء لاینفک فرایند توسعه اقتصادی می‌باشد به گونه‌ای که برخی از اقتصاددانان، توسعه اقتصادی را معادل انتقال نیروی کار بخش کشاورزی به صنعت تعریف می‌نمایند (۱۲). با این حال در بسیاری از کشورهای کمتر توسعه‌یافته، جریان مهاجرت از روستاها به شهرها با رشد اندک صنعتی شدن و نرخ‌های بالای بیکاری و فقر در مناطق شهری همراه است (۸). بنابراین آنچه به اصطلاح جاذبه بخش صنعتی برای نیروی کار روستایی نامیده می‌شود تا حد زیادی در این کشورها وجود ندارد، با این حال جریان مهاجرت در این کشورها با نرخ بالایی همراه است. دلیل عمده این نوع مهاجرت در این کشورها طبق نظریه تودارو و

بررسی تأثیر فقر.....

هریس و تودارو (۹) باید تفاوت دستمزد انتظاری مهاجرت (دستمزد شهری) و دستمزد روستایی باشد که می‌تواند منجر به بروز بیکاری شدیدتر و فقر در شهرها گردد (۵). فقر می‌تواند یکی دیگر از عوامل مهاجرت باشد. فقر به صورت‌های مختلف تعریف شده است البته این تعاریف متفاوت هستند و بین پژوهشگران اختلاف نظر وجود دارد ولی بیشتر آنها در مورد ضرورت ارائه تعریف فقر اتفاق نظر دارند. فقر به شرایطی اطلاق می‌شود که رفاه در سطح ناچیزی باشد. در بسیاری از این تعاریف فقر به محرومیت از رفاه تعبیر می‌شود. تانسن در ده‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ اعتقاد داشت که فقر به وضعیتی اطلاق می‌شود که فرد از منابع لازم برای برخورداری از رژیم غذایی، مشارکت در فعالیت‌ها و امکانات معمول زندگی محروم باشد. فقر و گرسنگی در تمام دوران زندگی اجتماعی بشر به عنوان معضلی اساسی وجود داشته است و افراد یا برخی جریان‌های فکری به طرق مختلف راه‌هایی برای مقابله با این مسئله پیشنهاد کرده‌اند (۲۰). با صنعتی شدن کشورها به نظر می‌آمد که پدیده فقر برطرف شود اما چنین نشد و کشورها بیش از پیش با پدیده فقر مواجه شدند (۲۰). این پدیده در کشورهای جهان سوم نسبت به کشورهای پیشرفته با عمق و ابعاد وسیع‌تری مطرح است (۱۴). در این کشورها بخش چشمگیری از فقرا را روستاییان تشکیل داده و عموماً درصد فقیران در مناطق روستایی بیش از مناطق شهری است (۱۱). ایران نیز مانند دیگر کشورهای در حال توسعه جهان با مسئله فقر و گسترده‌گی این پدیده در جامعه روستایی روبه‌روست (۲۶). یکی از مهم‌ترین عوامل مهاجرت، فقر خانوارهای روستایی است. مسئله فقر دیرزمانی است که ذهن اندیشمندان را به خود معطوف داشته و جایگاه ویژه‌ای در میان پژوهشگران به خود اختصاص داده است. کشور ایران به عنوان یک کشور در حال توسعه خواسته یا ناخواسته با پدیده فقر و مهاجرت از روستا به شهر روبه‌روست. لذا بررسی تأثیر فقر بر مهاجرت روستایی برای سیاست‌گذاران از اهمیت بسزایی برخوردار است و می‌تواند در سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای نقش بسیار مهمی ایفا کند.

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال بیست و ششم، شماره ۱۰۱

در زمینه فقر و مهاجرت از روستا به شهر مطالعاتی در خارج و داخل وجود دارد که در این بخش به تعدادی از آنها اشاره می‌شود.

نگوین و همکاران (۱۵) رابطه بین مهاجرت، آسیب پذیری نسبت به فقر و رفاه شهروندان روستایی را در سه استان ویتنام بررسی نمودند و نشان دادند که مهاجرت به عنوان یک استراتژی در افزایش سطح استاندارد زندگی به واسطه شوک‌های اقتصادی و کشاورزی رخ می‌دهد و مهاجرت برای تحصیلات بیشتر و در بین خانواده‌ها با سرمایه انسانی بالاتر و از نظر مالی توانمندتر دیده می‌شود. همچنین مهاجرت اثرات توزیعی مثبتی دارد و موجب بهبود وضعیت فقر در مناطق روستایی می‌شود.

راوالیون و چن (۴) در تحقیقی با استفاده از داده‌های سری زمانی ۱۹۸۱-۲۰۰۴ فقر مطلق را برای کشورهای در حال توسعه برآورد کردند. برای محاسبه تعداد و درصد فقرا از خط فقر بین‌المللی (درآمد روزانه یک دلار) استفاده شد. نتایج به دست آمده نشان داد که در طول سال‌های مورد بررسی درصد فقرا به صورت معناداری کاهش پیدا کرده است ولی در زمینه کاهش تعداد فقرا دستاورد محسوسی ملاحظه نشد، اگرچه در چین وضعیت متفاوت بوده یعنی تعداد فقر نیز کاهش پیدا کرده است.

گلداسمیت (۸) در مطالعه خود به بررسی مهاجرت از روستا به شهر و بهره‌وری بخش کشاورزی در سنگال با استفاده از سیستم معادلات هم‌زمان برای دوره ۱۹۹۶-۱۹۶۱ پرداخت. نتایج حاکی از آن بود که مهاجرت از روستا به شهر با نرخ درآمد سرانه شهری به درآمد سرانه روستایی ارتباط مستقیم دارد. همچنین نتایج حاصل از مطالعه بیانگر آن است که سرمایه-گذاری در بخش کشاورزی می‌تواند باعث کاهش مهاجرت شود.

رنیس (۱۹) مهاجرت از روستا به شهر را بررسی کرد و نشان داد که اگر فرض شود نرخ تخصیص مجدد از رشد جمعیت تجاوز یابد و نیروی کار از بخش کشاورزی به بخش صنعت منتقل شود، سطح بی‌کاری پنهان کاهش می‌یابد و ترکیب نیروی کار در بازده اقتصادی افزایش می‌یابد.

بررسی تأثیر فقر.....

بنی اسدی و همکاران (۲) در مطالعه خود به بررسی عوامل اقتصادی مؤثر بر مهاجرت روستاییان ایران با استفاده از سیستم معادلات هم‌زمان برای دوره ۱۳۸۶-۱۳۵۳ پرداختند. نتایج حاکی از آن بود که بهبود توزیع درآمد، افزایش مخارج دولتی در عمران روستاها، کاهش شکاف دستمزد میان شهر و روستا و همچنین سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی منجر به کاهش روند مهاجرت به شهرها خواهد شد. همچنین افزایش شاخص قیمت محصولات کشاورزی، افزایش نرخ باسوادی، رشد اقتصادی و افزایش سطح زیر کشت از طریق اثرگذاری مثبت بر سرمایه‌گذاری کشاورزی، منجر به کاهش مهاجرت از روستا به شهر خواهد شد.

شمس‌الدینی و گرجیان (۲۳) در مطالعه خود نتیجه گرفتند روستاییان به منظور استفاده از امکانات معیشتی-رفاهی و نیز در جهت یافتن شغل و ایجاد درآمد مکفی، به سمت شهرها و دیگر مراکز اقامتگاهی مهاجرت می‌کنند. در این مسیر، عموماً افراد روستایی تمایل دارند به سمت مراکز رهنسپار شوند که علاوه بر رفع نیازمندی‌های اقتصادی-اجتماعی، بتواند جوابگوی احساسات و ادراکات فرهنگی-هویتی آنها نیز باشد. این دو همچنین نتیجه گرفتند که عوامل متعدد اقتصادی، اجتماعی و طبیعی در مهاجرت روستاییان مؤثرند. در این میان، حدود ۸۰ درصد از مهاجران مورد مطالعه عوامل اقتصادی از جمله جستجوی شغل و دستیابی به درآمد بیشتر را مهم‌ترین دلیل کوچ خود ذکر کرده‌اند.

عظیمی (۱) در مطالعه خود نشان داد که مهاجرت از روستا به شهر ضمن آنکه ناگزیر است، پدیده‌ای نامیمون نیست و بر خلاف تصور رایج، با توسعه کشاورزی منافات ندارد بلکه بر عکس، به توسعه آن کمک می‌کند.

ماهر (۱۳) در مطالعه خود به بررسی آثار سواد بر مهاجرت روستا به شهر پرداخت و نشان داد که سواد و سطح مهاجرت بر این نوع مهاجرت اثر معنی‌دار دارند. تعلیم و تربیت روند مهاجرت را سرعت می‌بخشد و بخش اعظم مهاجران را نیروی مولدتر بخش کشاورزی هم از لحاظ سن و هم از جهت سطح تعلیم و تربیت تشکیل می‌دهند. بیشتر مهاجران باسواد در شهر

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال بیست و ششم، شماره ۱۰۱

بهتر می‌توانند از خدمات بهره‌گیرند و از توانایی‌های خود برای بهبود شرایط زندگی استفاده کنند.

جمع‌بندی مطالعات صورت گرفته راجع به رابطه بین فقر خانوارهای روستایی و مهاجرت از روستا به شهر را می‌توان به این صورت مطرح کرد که در تمامی مطالعات موضوعات مهاجرت از روستا به شهر و فقر خانوارهای روستایی اغلب به‌طور جداگانه مورد بررسی قرار گرفته‌اند. همچنین مطالعات گوناگون نشان می‌دهد که نمی‌توان پیرامون رابطه بین فقر و مهاجرت اظهار نظر قطعی نمود و این رابطه با توجه به ساختار اقتصادی متفاوت مناطق و کشورهای مختلف می‌تواند متفاوت باشد. لذا در این پژوهش ابتدا شاخص‌های فقر، مهاجرت و بهره‌وری به دست آمد، سپس با استفاده از داده‌های آماری سری زمانی، اثر فقر بر مهاجرت از روستا به شهر در ایران برای دوره زمانی ۱۳۹۲-۱۳۶۴ با کمک الگوی خودتوضیح با وقفه-های توزیعی (ARDL) بررسی شد.

مواد و روش‌ها

در این مطالعه با الهام از مطالعات گلداسمیت (۸)، دانشور کاخکی (۵) و بنی اسدی و زارع (۳) و سایر مطالعات داخلی و خارجی در زمینه مهاجرت از روستا به شهر، عواملی همچون فقر خانوارهای روستایی، نسبت دستمزد شهری به روستایی، اختلاف ضریب جینی روستایی-شهری و بهره‌وری نیروی کار در بخش کشاورزی به عنوان متغیرهای اقتصادی مؤثر بر مهاجرت از روستا به شهر در ایران برگزیده شدند. لذا به منظور بررسی رابطه بین فقر و مهاجرت از روستا به شهر در ایران الگویی به صورت زیر تبیین شد:

$$M_t = f(P, WR, Gini, Lpro) \quad (1)$$

فرم لگاریتمی تابع به صورت زیر است (۵):

$$\ln M_t = \alpha_0 (\ln P) + \alpha_1 (\ln WR) + \alpha_2 (\ln Gini) + \alpha_3 (\ln Lpro) \quad (2)$$

بررسی تأثیر فقر.....

به طوری که $I_n M_t$ لگاریتم میزان مهاجرات سالانه از روستا به شهر تابعی از متغیرهای $I_n P$ لگاریتم شاخص فقر خانوارهای روستایی، $I_n WR$ لگاریتم نسبت دستمزد شهری به روستایی، $I_n Gini$ لگاریتم اختلاف ضریب جینی روستایی- شهری، $I_n Lpro$ لگاریتم بهره‌وری نیروی کار کشاورزی می‌باشد.

محاسبه مهاجرت از روستا به شهر (M_t)

برای محاسبه میزان مهاجرت از روستا به شهر با این فرض که نرخ مهاجرت خارجی به کشور صفر است و رشد جمعیت شهری برابر نرخ رشد جمعیت کل می‌باشد، میزان مهاجرت از روستاها به شهر به صورت تغییر جمعیت کل شهری منهای درصدی از جمعیت شهری که در نتیجه رشد طبیعی جمعیت افزایش یافته محاسبه شده است (۸):

$$M_t = P_{ut} - (1 + g)P_{ut-1} \quad (3)$$

که در آن M_t میزان مهاجرت از روستا به شهر، P_{ut} جمعیت شهری کشور در سال جاری، P_{ut-1} جمعیت شهری کشور در سال قبل و g نرخ رشد طبیعی جمعیت کشور می‌باشد.

محاسبه نسبت دستمزد شهری و روستایی (WR)

با توجه به مدل مهاجرت، نرخ دستمزد شهری و روستایی در مهاجرت روستایی مؤثر می‌باشند که به ترتیب از روابط ۴ و ۵ به دست می‌آیند (۸):

$$W_{At} = \frac{Y_{At}}{P_{At}} \quad (4)$$

$$W_{Ut} = \frac{Y_{Ut}}{P_{Ut}} \quad (5)$$

$$WR = \frac{Y_{ut}/P_{ut}}{Y_{At}/P_{At}} \quad (6)$$

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال بیست و ششم، شماره ۱۰۱

در رابطه ۴ و ۵، P_{Ut} و P_{At} به ترتیب نشان‌دهنده تعداد جمعیت فعال روستایی و شهری بوده و Y_{Ut} و Y_{At} بیانگر ارزش افزوده بخش روستایی و شهری می‌باشند. WR نسبت دستمزد شهری به روستایی و شاخصی جهت اندازه‌گیری شکاف بین دستمزد شهری و روستایی است. لازم به ذکر است که برای ارزش افزوده بخش شهری مجموع ارزش افزوده بخش صنعت و خدمات در نظر گرفته شده است (۸ و ۲ و ۵).

محاسبه شاخص فقر (P)

به منظور برآورد فقر خانوارهای روستایی از شاخص فقر سن استفاده شده است. سن در سال ۱۹۷۶ شاخص فقری ارائه داد که بر پایه مفهوم رتبه‌ای رفاه قرار داشت. این شاخص محرومیت نسبی افراد فقیر را در مقابل سایر افراد جامعه در نظر می‌گیرد. این شاخص توسط رابطه زیر معرفی می‌شود (۲۵):

$$P = H[I + (1 - I)G] \quad (7)$$

که در آن H درصد افراد فقیر، I شکاف درآمدی و G ضریب جینی توزیع درآمد بین فقرا می‌باشد. از ویژگی‌های شاخص سن آن است که اندازه آن بین صفر (در حالتی که فرد فقیر در جامعه وجود نداشته باشد) و یک (در حالتی که درآمد کلیه افراد جامعه مساوی صفر باشد) تغییر می‌کند. این شاخص اصولی مانند عدالت نسبی، رفاه یکنواخت، اصل وزن دادن اجتماعی بیشتر به افراد فقیرتر و اصل نرمال کردن آماری شکاف فقر را در نظر می‌گیرد (۱۸).

شاخص نسبت افراد فقیر

ساده‌ترین و ابتدایی‌ترین روش اندازه‌گیری شدت فقر، شاخص نسبت افراد فقیر است. این شاخص به صورت نسبت تعداد افراد فقیر به کل جامعه تعریف شده است. به این ترتیب (۲۵):

$$H = q/N \quad (8)$$

که در آن q تعداد افراد فقیر و N تعداد کل افراد جامعه است.

بررسی تأثیر فقر.....

این شاخص نشان می‌دهد که چه نسبتی از افراد زیر خط فقر زندگی می‌کنند. اندازه این شاخص بین صفر (حالتی که هیچ تغییری در جامعه وجود نداشته باشد) و یک (حالتی که کلیه افراد در جامعه فقیر باشند یعنی درآمد کلیه افراد جامعه کمتر از درآمد متناظر با خط فقر باشد) تغییر می‌کند. اشکال عمده این شاخص این است که افزایش یا کاهش میزان درآمد افراد فقیر و غیرفقیر جامعه مشروط بر آنکه موجب جابه جایی افراد حول خط فقر نشود هیچ‌گونه تأثیری در اندازه شاخص نسبت افراد فقیر ندارد. در واقع اشکال این شاخص آن است که نسبت به انتقال درآمد بین فقیرها و حتی بین بر فقیرها و غیرفقیرها حساس نمی‌باشد و علاوه این شاخص نسبت به کاهش درآمد فقرا نیز حساس نمی‌باشد. اشکالات فوق، کاربرد این شاخص را محدود می‌نماید (۲۲).

شاخص نسبت شکاف درآمدی

این شاخص به صورت نسبت میانگین شکاف درآمدی افراد فقیر به خط فقر تعریف شده است؛ به این ترتیب:

$$I = \frac{\frac{1}{q} \sum_{i=1}^q (Z - Y_i)}{Z} = \frac{Z - \bar{Y}_p}{Z} \quad (9)$$

که در آن I شاخص نسبت شکاف درآمدی، $\bar{Y}_p = \frac{1}{q} \sum_{i=1}^q Y_i$ متوسط درآمد افراد فقیر، Z خط فقر و $Z - Y_i$ شکاف فقر می‌باشند. شکاف فقر i امین فرد و مجموع فقر به صورت زیر تعریف می‌شود:

$$g = \sum_{i=1}^q g_i = \sum_{i=1}^q (Z - Y_i) \quad (10)$$

این شاخص برخلاف نسبت افراد فقیر، تحت شرایطی نسبت به انتقال درآمد از یک فرد فقیر به فرد فقیر دیگر حساس نمی‌باشد. چنانچه دو شاخص مذکور با همدیگر به کار برده شوند می‌توانند تصویر نسبتاً بهتری از فقر ارائه دهند. سن (۱۹۷۳) اشاره می‌کند که این دو شاخص، نابرابری درآمد بین افراد فقیر را نادیده می‌گیرند.

بهره‌وری نیروی کار

برای به دست آوردن بهره‌وری نیروی کار از بین توابع تولید پرکاربرد در بخش کشاورزی با استفاده از آمارهای اقتصادسنجی مناسب‌ترین تابع تولید کاب-داگلاس انتخاب شد. این مدل با استفاده از داده‌های سری زمانی برای دوره ۱۳۹۲-۱۳۶۴ در ایران برآورد شد.

در نهایت با توجه به رابطه زیر، بهره‌وری نیروی کار برآورد گردید:

$$GAP_L = \frac{Q}{L+K\left(\frac{K}{QK}\right)+E\left(\frac{L}{QE}\right)} = \frac{Q}{L+L\left(\frac{K}{LQ}\right)+L\left(\frac{E}{LQ}\right)} \quad (11)$$

که در آن Q ستانده کل، L نیروی کار در بخش کشاورزی، E انرژی و K موجودی سرمایه در بخش کشاورزی می‌باشند.

روش برآورد الگو

در این مطالعه از روش خودتوضیح با وقفه‌های توزیعی (ARDL) استفاده شد. این روش از لحاظ آماری روشی بهتر و معنی‌دارتر برای تعیین روابط هم‌جمعی در نمونه‌های کوچک است. در حالی که تکنیک جوهانسون جهت اعتبار نتایج، به نمونه‌های بزرگ نیاز زیادی دارد (۷). بر اساس مطالعه پسران و همکاران (۱۷)، با استفاده از روش خودتوضیح با وقفه‌های توزیعی و با منظور نمودن وقفه‌های مناسب، می‌توان ضرایب بلندمدت سازگاری میان متغیرهای مورد نظر در یک مدل به دست آورد (۱۶). در این روش علاوه بر برآورد ضرایب مربوط به الگوی بلندمدت، الگوی تصحیح خطا به منظور بررسی چگونگی تعدیل بی‌تعادلی کوتاه‌مدت به تعادل بلندمدت قابل ارائه است. بنابراین تخمین‌های روش خودتوضیح با وقفه‌های توزیعی به دلیل اجتناب از مشکلاتی همچون خودهمبستگی و درون‌زایی، ناریب و کاراست (۲۶).

وجود هم‌انباشتگی بین مجموعه‌ای از متغیرهای اقتصادی، مبنای آماری استفاده از الگوهای تصحیح خطا را فراهم می‌کند. عمده‌ترین دلیل شهرت این الگوها آن است که

بررسی تأثیر فقر.....

نوسانات کوتاه‌مدت متغیرها را به مقادیر تعادلی بلندمدت ارتباط می‌دهد. این مدل‌ها در واقع نوعی از مدل‌های تعدیل جزئی‌اند که در آنها با وارد کردن پسماند پایا از یک رابطه بلندمدت، نیروهای مؤثر در کوتاه‌مدت و سرعت نزدیک شدن به مقدار تعادلی بلندمدت اندازه‌گیری می‌شوند.

اطلاعات مربوط به میزان مهاجرت و ضریب جینی از داده‌های مرکز آمار استخراج شدند. جهت محاسبه بهره‌وری از داده‌های موجودی سرمایه، نیروی کار، مصرف انرژی، ارزش افزوده و اشتغال بخش کشاورزی مستخرج از اطلاعات بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و مرکز آمار استفاده شد. همچنین برای محاسبه شاخص فقر از اطلاعات مرکز آمار ایران بهره گرفته شد. برای محاسبه دستمزد روستایی و شهری از اطلاعات بانک مرکزی و مرکز آمار استفاده گردید.

نتایج و بحث

قبل از برآورد مدل، ابتدا روند زمانی بعضی از متغیرهای مدل بررسی شده است.

بررسی روند زمانی شاخص فقر سن بر پایه معکوس ضریب انگل فقرا

در این مطالعه شاخص فقر سن محاسبه و جهت توضیح فقر روستایی از آن استفاده شد. مطابق نمودار شاخص فقر سن بر پایه معکوس ضریب انگل فقرا، می‌توان روند زمانی فقر نسبی در کشور را به پنج دوره زمانی متفاوت تقسیم کرد. دوره اول مربوط به سال‌های ۱۳۶۴ تا ۱۳۶۸ می‌باشد که می‌توان گفت به استثنای سال ۱۳۶۵، در این دوره فقر روند ثابتی دارد. با اینکه در این بازه زمانی کشور درگیر جنگ تحمیلی بوده، اما به دلیل سیاست‌های حمایتی دولت در بخش روستایی در این برهه زمانی، فقر روند افزایشی به خود نگرفته است. دوره دوم مربوط می‌شود به سال‌های ۱۳۶۹ تا ۱۳۷۹ که روند زمانی فقر در این بازه در مجموع روندی

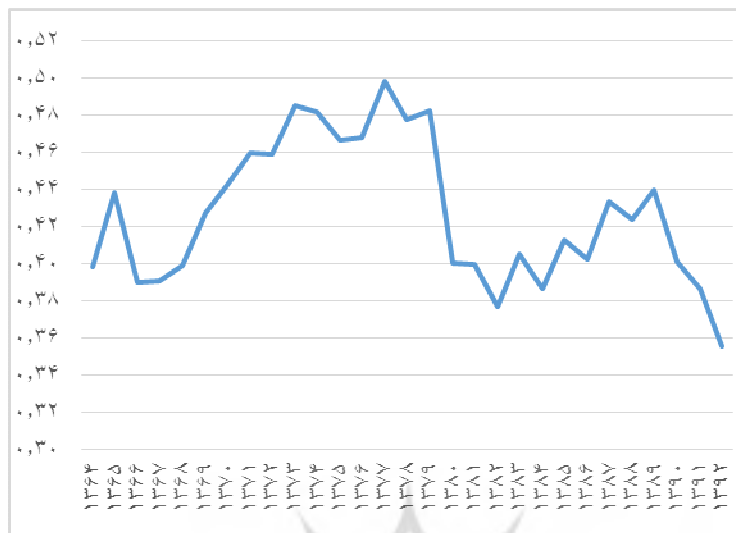
اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال بیست و ششم، شماره ۱۰۱

صعودی داشته است. این روند صعودی می‌تواند به این دلیل باشد که با خاتمه یافتن جنگ تحمیلی در سال ۱۳۶۸، دولت تمرکز خود را بر بازسازی قسمت‌های آسیب دیده در دوره جنگ گذاشته و با وجود حمایت دولت از بخش روستایی، فقر در مناطق روستایی افزایش یافته است. دوره سوم مربوط به سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۵ می‌باشد که می‌توان گفت در این بازه زمانی، روند فقر نزولی می‌باشد. کشور در این بازه زمانی از لحاظ شاخص‌های کلان اقتصادی در وضعیت مطلوبی به سر می‌برد و اقتصاد کشور وضعیت تقریباً ثباتی را می‌گذراند. بنابراین این وضعیت اقتصادی مطلوب بر شاخص فقر نیز اثر گذاشته و مانع از افزایش فقر نسبی در مناطق روستایی شده است. دوره چهارم مربوط به سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۹ می‌باشد که در این بازه زمانی، فقر روندی صعودی داشته است. عدم ایجاد اشتغال متناسب با رشد اقتصاد کشور در این دوره زمانی، یا به بیان دیگر اشتغالزایی نبودن رشد اقتصادی، یکی از مسائل مهم و چالش برانگیز اقتصاد ایران بوده است.

بررسی اشتغال بین سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۹ نشان می‌دهد که اشتغال در سال ابتدایی ۲۰/۸۴ میلیون نفر بوده که در سال انتهایی به ۲۰/۶۶ میلیون نفر کاهش یافته است. بر این اساس، در این دوره نزدیک به ۱۸۵ هزار شغل از بین رفته است. اهمیت مسئله زمانی آشکار می‌شود که بدانیم به رغم رشد پیوسته جمعیت در دهه گذشته، شمار جمعیت فعال بنا به دلایلی مانند افزایش سال‌های تحصیل، افزایش زیادی نداشته است. طی ده سال گذشته، به طور کاملاً استثنایی، بیشترین میزان افزایش جمعیت در سن کار و کمترین میزان اشتغال به طور هم‌زمان اتفاق افتاده است.

دوره پنجم مربوط به سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۲ بوده که فقر روندی نزولی داشته است. عمده‌ترین دلیل این کاهش فقر در مناطق روستایی، اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها در کشور بوده که در سال‌های ابتدایی اجرای آن (سال ۱۳۸۹) باعث کاهش فاصله طبقاتی و فقر شده است (۲۴).

بررسی تأثیر فقر.....

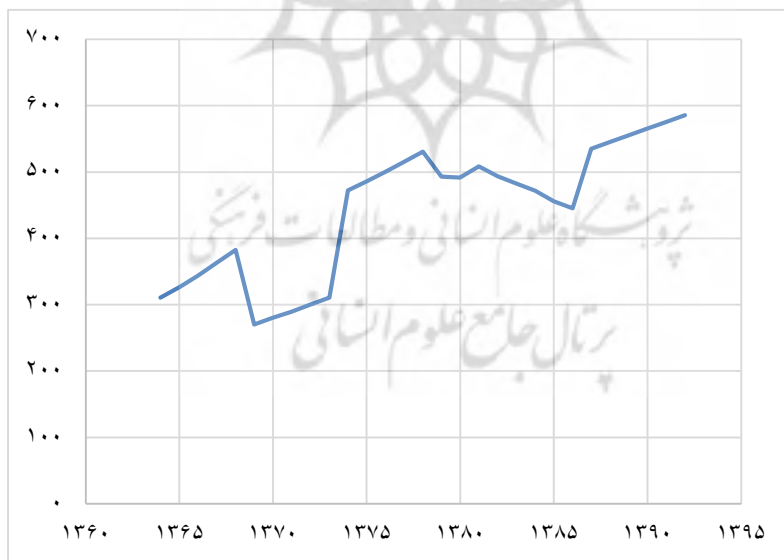
نمودار ۱. روند زمانی شاخص سن بر پایه معکوس ضریب انگل فقرا

بررسی روند مهاجرت از روستا به شهر

با توجه به نمودار ۲ روند مهاجرت از روستا به شهر، روندی صعودی داشته است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که سیاست‌های توسعه روستایی در بعد از انقلاب، قبل از همه واکنشی بود نسبت به سیاست‌ها و پیامدهای نه چندان توسعه‌ای قبل از انقلاب. در دوره اول (۱۱ ساله) هیچ راهبرد مشخصی چه در سطح ملی و چه در سطح روستایی در آن ارائه نشد و غالباً اقدامات در قالب رویکرد اجتماعی و نیازهای اساسی صورت گرفت. در این دوره دولت به سازماندهی مجدد مدیریت سنتی کشاورزی و ایجاد نهادهای انقلابی در اجرای برنامه‌های زیر بنایی و... به منظور حل سریع معضل توسعه نیافتگی روستایی و کشاورزی اقدام کرد. اما این اقدامات در زمینه تولید کشاورزی، اشتغال روستایی و افزایش سطح زندگی روستائیان موفقیت چندانی بدست نیاورد. در دوره دوم که همراه با تدوین برنامه پنج ساله اقتصادی و اجتماعی از سال ۱۳۶۸ مشخص می‌شود غالباً رشد اقتصادی و بعدها توسعه صنعتی در چارچوب برنامه‌های تعدیل ساختاری دنبال می‌شد. در برنامه اول و دوم محور توسعه بخش کشاورزی تعیین و در

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال بیست و ششم، شماره ۱۰۱

برنامه سوم بدان تاکید شد و بخش قابل توجهی از اهداف که در برنامه دوم تحقق نیافته بود در اهداف برنامه سوم گنجانده شد. ارزیابی‌ها حاکی از این است که علی‌رغم محوریت کشاورزی، تخصیص اعتبارات و سرمایه‌گذاری‌ها، این بخش در مقایسه با سایر بخش‌ها نوسانات زیادی تجربه کرد. بطور کلی سیاست توسعه روستایی بویژه کشاورزی بعد از انقلاب در افزایش تولید محصول در مقایسه با قبل از انقلاب موفق بود اما این افزایش با تقاضای جمعیت رو به رشد مطابقت نکرد. رشد محصول بیشتر با حرکت‌های مردمی در قالب جهاد سازندگی و امثال آن صورت گرفت که از یک برنامه منسجم و پایدار توسعه‌ای تبعیت نکرد. بعلاوه علی‌رغم فعالیت‌های عمرانی و زیربنایی قابل توجه در روستاها، در ماهیت، این برنامه‌ها به ندرت در کاهش فاصله طبقاتی بین گروه‌ها و قشرها، افزایش درآمد، کاهش فقر و تنزل شکاف بین شهر و روستا موثر بوده‌اند و همین مسئله باعث شده است که روند مهاجرت در سالهای پس از انقلاب صعودی باشد. اگرچه در سال‌های اخیر این روند دچار نوساناتی بوده است.

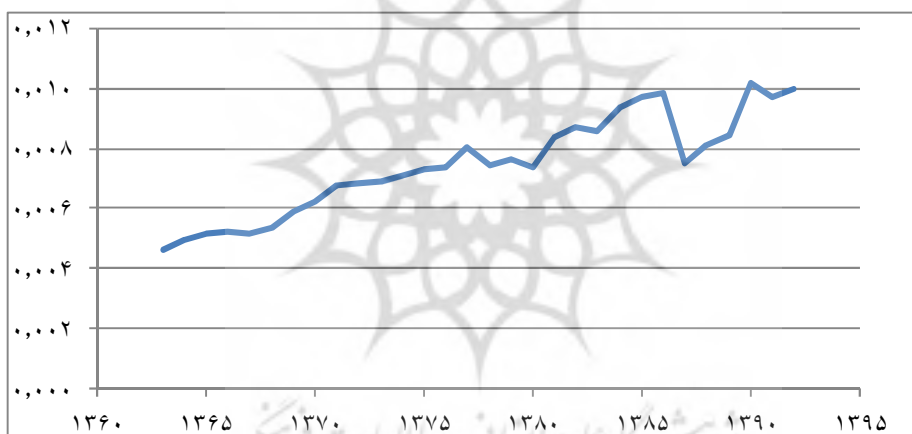

نمودار ۲. میزان تقریبی مهاجرت از روستا به شهر (هزار نفر)

بررسی تأثیر فقر.....

بررسی روند بهره‌وری نیروی کار در بخش کشاورزی

متوسط بهره‌وری نیروی کار در بخش کشاورزی طی دوره مورد بررسی (نمودار ۳) روندی صعودی داشته و حدود ۲/۵ درصد بوده است. کمترین و بیشترین بهره‌وری نیروی کار در بخش کشاورزی به ترتیب مربوط به سال‌های ۱۳۶۳ و ۱۳۹۰ و در سال‌های ۱۳۶۵، ۱۳۸۰-۱۳۷۸ و ۱۳۸۷ با کاهش رو به رو بوده است که علت را می‌توان در خشکسالی طی این سال‌ها و سرمازدگی شدید سال ۱۳۸۷ و در بخش‌های دیگر اقتصاد و به خصوص بخش خدمات جستجو کرد؛ زیرا کارگران بخش کشاورزی با تغییر درآمد در بخش خدمات به این بخش جذب و یا از آن خارج می‌شدند و این امر موجبات نوسان در بهره‌وری نیروی کار در بخش کشاورزی را فراهم می‌آورد.

نمودار ۳. روند متوسط بهره‌وری تعمیم یافته نیروی کار بخش کشاورزی (میلیارد ریال بر نفر)

عوامل مؤثر بر مهاجرت از روستا به شهر

در برآورد الگوهای اقتصادسنجی با استفاده از داده‌های سری زمانی، در مرحله اول باید ایستایی متغیرها بررسی شده و طبق نتایج حاصله، در مورد چگونگی برآورد تصمیم نهایی اتخاذ گردد. برای بررسی پایایی متغیرها از آزمون دیکی فولر تعمیم یافته استفاده شد. نتایج حاصل از بررسی ایستایی متغیرهای مورد استفاده در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱. نتایج آزمون ریشه واحد دیکی فولر تعمیم یافته

متغیر	آماره دیکی فولر		وضعیت پایایی
	سطح	تفاضل مرتبه اول	
	I(0)	I(1)	
InM (مهاجرت از روستا به شهر)	-۳/۸۹	*	
InP (فقر خانوارهای روستایی)	-۱/۹۸	-۶/۵۴	*
InWR (نسب دستمزد شهری به روستایی)	-۱/۶۷	-۴/۶۴	*
InGini (ضریب جینی)	-۲/۰۶	-۳/۴۳	*
InPro (بهره‌وری نیروی کار)	-۴/۴۴	*	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نتایج حاکی از آن است که لگاریتم فقر و لگاریتم نسبت دستمزد و ضریب جینی با تفاضل‌گیری مرتبه اول پایا شده و ایستا از مرتبه یک هستند، در حالی که لگاریتم بهره‌وری نیروی کار بخش کشاورزی و لگاریتم مهاجرت در سطح ایستا می‌باشند. با توجه به نتایج درجه هم‌انباشتگی متغیرهای موجود در مدل مورد بررسی، ترکیبی از صفر و یک است و بنابراین، می‌توان از روش ARDL برای برآورد مدل استفاده کرد. نتایج حاصل از برآورد الگوی پویای اولیه در جدول ۲ گزارش شده است. تعداد وقفه بهینه برآورد مدل مورد نظر با استفاده از آماره شوارتز-بیزین (SCB)، ۱ وقفه می‌باشد. مطابق نتایج جدول ۲، ضریب تعیین و ضریب تعیین تعدیل شده به ترتیب برابر با ۰/۹۷۴ و ۰/۹۶۷ و آماره f برابر با ۱۳۴/۲ است که نشان از توضیح دهندگی بالا و معنیداری برآورد مدل دارد. از طرفی، به دلیل نزدیک بودن مقادیر ضریب تعیین و ضریب تعیین تعدیل شده به یکدیگر مشکل ورود متغیر اضافی در مدل وجود نداشته است.

بررسی تأثیر فقر.....

جدول ۲. نتایج حاصل از الگوی پویا با استفاده از روش ARDL

متغیر	ضریب	خطای معیار	آماره t	سطح معنی‌داری
InMt-1 (مهاجرت از روستا به شهر)	۰/۲۶۴	۰/۰۷۷	۳/۳۹۳	۰/۰۳
InP (فقر خانوارهای روستایی)	۰/۲۵۰	۰/۱۰۶	۲/۳۴۶	۰/۰۲۹
InWR (نسبت دستمزد شهری به روستایی)	۰/۴۰۷	۰/۰۸۸	۴/۵۸۲	۰/۰۰۰
InGini (شکاف ضریب جینی)	۰/۰۴۱۰	۰/۰۰۹	۴/۳۱۱	۰/۰۰۰
InPro (بهره‌وری نیروی کار)	-۰/۲۱۲	۰/۰۳۸	-۵/۵۸۵	۰/۰۰۰
C	۶/۸۸۵	۰/۷۴۴	۸/۰۰۸	۰/۰۰۰
	$R^2 = ۰/۹۷۴$	Durbinsh-statistic	$F = ۱۳۴/۲$	
	$R^2 = ۰/۹۶۷$			
				$= ۰/۰۹۶ (۰/۹۲)$

مأخذ: یافته‌های تحقیق

با توجه به آماره h-Durbin فرضیه صفر مبنی بر عدم وجود خود همبستگی بین پسماندها پذیرفته و از این لحاظ نیز برآورد صورت گرفته تأیید می‌شود. در ادامه نتایج مربوط به آزمون‌های تشخیص الگوی پویا در جدول ۳ گزارش شده است. بر اساس آزمون‌های مذکور، شکل تابع به درستی انتخاب شده و پسماند برآوردها به صورت نرمال توزیع شده‌اند. همچنین مشکل خود همبستگی سریالی و واریانس ناهمسانی نیز در مدل وجود ندارد.

جدول ۳. آزمون‌های تشخیص الگوی پویا

آزمون	آماره LM	آماره F
خود همبستگی سریالی	۰/۰۰۲ (۰/۹۶)	۰/۰۰۳ (۰/۹۵)
تصریح مدل	۰/۵۰ (۰/۴۷)	۰/۳۴ (۰/۵۶)
نرمالیتی	۱/۴۹ (۰/۴۷۳)	-
واریانس ناهمسانی	۰/۰۴۶ (۰/۸۳)	۰/۰۵۰ (۰/۸۲)

مأخذ یافته‌های تحقیق

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال بیست و ششم، شماره ۱۰۱

پس از برآورد الگوی پویا، به منظور برآورد ضرایب بلندمدت لازم است وجود یا عدم وجود هم‌انباشتگی بین متغیرهای موجود در مدل بررسی شود:

$$t = \frac{(-0.264) - 1}{(0.077)} = -9.55$$

مقدار محاسباتی t از کمیت بحرانی ارائه شده توسط بنرجی، دولادو و مستر در سطح ۹۵ درصد بیشتر است. بنابراین، فرضیه صفر مبنی بر عدم وجود رابطه بلندمدت رد و وجود آن پذیرفته می‌شود. پس از تأیید وجود رابطه بلندمدت، می‌توان رابطه مذکور را تخمین زد که نتایج در جدول ۴ آمده است. مطابق نتایج به دست آمده فقر خانوارهای روستایی در بلندمدت بر مهاجرت مؤثر و رابطه میان مهاجرت و فقر مثبت به دست آمده است. ضریب برآورد شده برای فقر در بلندمدت ۰/۳۴۰ تخمین زده شده است که نشان می‌دهد اگر فقر خانوارها یک درصد تغییر کند، مهاجرت از روستا به شهر در بلندمدت ۰/۳۴۰ درصد افزایش خواهد یافت. بر اساس نتایج، نسبت دستمزد شهری و روستایی در بلندمدت بر مهاجرت مؤثر می‌باشد. ضریب تخمین زده شده برای این متغیر در بلندمدت ۰/۵۵۴ می‌باشد که بیانگر آن است که با تغییر یک درصدی در نسبت دستمزد، مهاجرت در بلندمدت ۰/۵۵۴ درصد افزایش خواهد یافت. با افزایش شکاف دستمزد میان بخش شهری و بخش روستایی، مهاجرین با درک کردن اختلاف دستمزد شهر و روستا به دنبال کار در جایی با دستمزد بیشترند و به همین دلیل به مهاجرت اقدام می‌کنند. مطابق نتایج، شکاف ضریب جینی در بلندمدت بر مهاجرت مؤثر می‌باشد. ضریب تخمین زده شده برای این متغیر در بلندمدت ۰/۰۵۶ می‌باشد که بیانگر آن است با تغییر یک درصدی در شکاف ضریب جینی، مهاجرت در بلندمدت ۰/۰۵۶ درصد افزایش خواهد یافت. بر اساس نتایج، بهره‌وری نیروی کار در بخش کشاورزی در بلندمدت بر مهاجرت مؤثر می‌باشد. ضریب تخمین زده شده برای این متغیر در بلندمدت ۰/۲۸۸- می‌باشد که بیانگر آن است که با تغییر یک درصدی در بهره‌وری نیروی کار در بخش کشاورزی، مهاجرت در بلندمدت ۰/۲۸۸ درصد کاهش خواهد یافت.

بررسی تأثیر فقر.....

جدول ۴. نتایج تخمین الگوی بلند مدت عوامل موثر بر مهاجرت از روش ARDL

متغیر	ضریب	خطای معیار	آماره t	سطح معنی داری
lnP (فقر خانوارهای روستایی)	۰/۳۴۰	۰/۱۴۸	۲/۲۸۸	۰/۰۳۳
lnWR (نسبت دستمزد روستایی به شهری)	۰/۵۵۴	۰/۱۱۹	۴/۶۴۵	۰/۰۰۰
lnGini (شکاف ضریب جینی)	۰/۰۵۶	۰/۰۱۵	۳/۶۵۱	۰/۰۰۱
lnPro (بهره‌وری نیروی کار)	-۰/۲۸۸	۰/۰۴۷	-۶/۰۲۶	۰/۰۰۰
C	۹/۳۵۹	۰/۵۵۱	۱۶/۹۸۲	۰/۰۰۰

مأخذ یافته‌های تحقیق

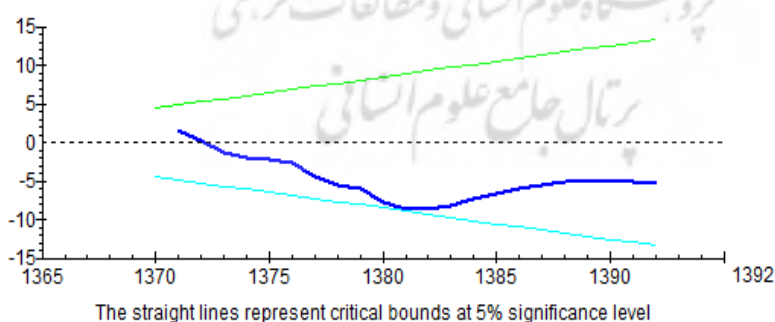
نتایج برآورد الگوی تصحیح خطا (کوتاه‌مدت) برای مدل مهاجرت در جدول ۵ آمده است. براساس نتایج برآورد الگوی تصحیح خطا، همه متغیرها در سطح ۵٪ معنی دارند. یک متغیر مهم در برآورد الگوی تصحیح خطا، ضریب تصحیح خطاست که چگونگی تعدیل الگوی پویای کوتاه‌مدت را به سمت روند تعادلی بلندمدت نشان می‌دهد. در برآورد صورت گرفته برای مدل مهاجرت این ضریب برابر ۰/۷۳- و بیانگر این است که در هر دوره ۷۳ درصد از عدم تعادل‌های کوتاه مدت مهاجرت جهت رسیدن به تعادل بلندمدت تعدیل می‌شود. طبق این برآورد، متغیر بهره‌وری نیروی کار دارای اثر منفی و معنی‌دار و بقیه متغیرهای موجود دارای اثر مثبت و معنی‌دار بر مهاجرت از روستا به شهر در کوتاه مدت هستند. فقر خانوارهای روستایی، نسبت دستمزد شهری به روستایی و ضریب جینی به ترتیب با کششی برابر ۰/۲۵، ۰/۴۰ و ۰/۰۴ بر مهاجرت از روستا به شهر اثر مثبت دارد. با کشش محاسبه شده در کوتاه مدت، یک درصد رشد فقر خانوارهای روستایی، نسبت دستمزد شهری به روستایی و ضریب جینی به ترتیب، ۰/۲۵، ۰/۴۰ و ۰/۴۱ درصد افزایش مهاجرت از روستا به شهر را به دنبال خواهد داشت. این در حالی است که یک درصد رشد بهره‌وری نیروی کار در بخش کشاورزی، کاهش ۰/۲۱ درصدی مهاجرت را در پی خواهد داشت.

جدول ۵. نتایج حاصل از برآورد الگوی تصحیح خطا

متغیر	ضریب	خطای معیار	آماره t	سطح معنی داری
dp	۰/۲۵۰	۰/۱۰۶	۲/۳۴۶	۰/۰۲۹
dWR	۰/۴۰۷	۰/۰۸۸	۴/۵۸۲	۰/۰۰۰
dGini	۰/۰۴۱	۰/۰۰۹	۴/۳۱۱	۰/۰۰۰
dPro	-۰/۲۱۲	۰/۰۳۸	-۵/۵۸۵	۰/۰۰۰
Dc	۶/۸۸۵	۰/۷۴۴	۹/۲۵۴	۰/۰۰۰
ECM	-۰/۷۳۵	۰/۷۷۰	-۹/۴۴۲	۰/۰۰۰
F=۲۶/۱۷۲ DW=۱/۹۶۶ $R^2=۰/۸۸۲$ $\bar{R}^2=۰/۸۴۸$				

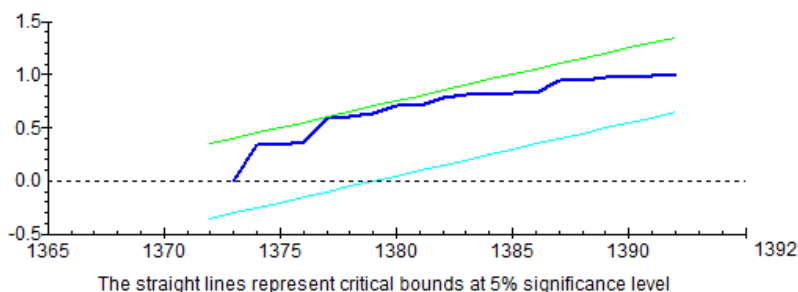
مأخذ یافته‌های تحقیق

در ادامه به منظور بررسی ثبات ضرایب مدل، از آزمون مجموع تجمعی (CUSUM) و مجموع مجذور تجمعی (CUSUMQ) استفاده شده است. این آزمون‌ها فرضیه صفر ثبات پارامترها را در سطح ۵ درصد مورد آزمون قرار می‌دهد. مطابق نتایج (نمودارهای ۴ و ۵) ثبات ضرایب در سطح معنی داری ۵ درصد تأیید شد. به عبارتی، فرضیه مبنی بر ثبات ضرایب در سطح اطمینان ۹۵ درصد قابل رد نبوده است.

نمودار ۴. آزمون مجموع تجمعی (CUSUM)

بررسی تأثیر فقر

نمودار ۵. آزمون مجموع مجذور تجمعی (CUSUMQ)

نتیجه گیری و پیشنهادها

در این تحقیق برای بررسی اثر فقر خانوارهای روستایی بر مهاجرت از روستا به شهر در ایران طی سال‌های ۱۳۶۴-۱۳۹۲ از الگوی خودتوضیح با وقفه‌های توزیعی (ARDL) استفاده شد. با توجه به نتایج دست آمده، متغیرهای لگاریتم فقر، نسبت دستمزد شهری به روستایی و اختلاف ضریب جینی روستایی از شهری بر مهاجرت از روستا به شهر تأثیر مثبت و معنادار داشته اند، در حالی که متغیر لگاریتم بهره‌وری نیروی کار در بخش کشاورزی از نظر آماری تأثیر منفی معنادار بر مهاجرت روستا به شهر داشته است. مطابق نتایج به دست آمده از این تحقیق، ضریب متغیر فقر نشان‌دهنده تأثیر قابل توجه آن بر مهاجرت است. بنابراین یکی از راه‌های کاهش مهاجرت، کاهش فقر می‌باشد. افزایش فقر روستاییان به صورت فقر مطلق می‌تواند به طور مستقیم مردم را مجبور به جابه‌جایی کند. اما در اکثر موارد نه فقر مطلق بلکه احساس فقر (فقر نسبی) است که موجب مهاجرت می‌شود. با رشد فزاینده ارتباطات و مناسبات روستایی - شهری در کشورهای در حال توسعه، روستاییان با مقایسه وضعیت زندگی خود با دیگر افراد جامعه (به ویژه گروه‌های شهرنشین) در تلاش برای تغییر این وضعیت ناخوشایند و همچنین کسب رفاه بیشتر رهسپار شهرها و دیگر مراکز جمعیتی می‌شوند. این فرایند احتمالاً منشأ اکثر مهاجرت‌هاست.

همچنین نتایج حاصل از برآورد مدل حاکی از آن است که متغیر بهره‌وری نیروی کار در بخش کشاورزی با ضریب منفی معنی دار شده که نشان می‌دهد با افزایش بهره‌وری نیروی کار

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال بیست و ششم، شماره ۱۰۱

در بخش کشاورزی، مهاجرت روستاییان به شهر کاهش پیدا می‌کند، زیرا با افزایش بهره‌وری نیروی کار کشاورزی، سطح درآمد کشاورزان افزایش می‌یابد و در نتیجه این افزایش درآمد، کشاورزان سطح زیر کشت خود را افزایش می‌دهند و نیروی کار بیشتری را جذب می‌کنند. از طرفی، افزایش دستمزدها در بخش کشاورزی در نتیجه افزایش در بهره‌وری می‌باشد، لذا با افزایش بهره‌وری نیروی کار دستمزدها در بخش کشاورزی زیاد شده و شکاف بین دستمزد شهری و روستایی و در نتیجه، مهاجرت روستاییان به شهرها کاهش می‌یابد.

بر اساس نتایج، متغیر شکاف دستمزد شهر و روستا نیز با ضریبی مثبت و بالاتر از سایر متغیرها معنی دار شده که نشان می‌دهد مهم‌ترین عامل تصمیم به مهاجرت موضوعات مالی و اقتصادی است که در اثر وجود اختلاف میان درآمد در مناطق روستایی و درآمد انتظاری در مناطق شهری است که این نظریه هریس-تودارو را در ایران تأیید می‌کند. دستمزد در مناطق روستایی منبع اصلی و عمده درآمدهای اسمی را تشکیل می‌دهد بر این اساس، افزایش شکاف بین دستمزد کشاورزی و شهری موجب نابرابری بیشتر درآمدها در جامعه می‌شود. در واقع، شکاف بیشتر دستمزد در شهر و روستا باعث تضعیف انگیزه نیروی کار کشاورزی می‌گردد؛ حال هر چه این شکاف دستمزد بیشتر باشد به عنوان یک بازدارنده، به کاهش تولید منجر می‌گردد. تداوم این نابرابری در دستمزد شهری و کشاورزی سبب می‌شود تا کشاورزان به سمت مشاغل شهری روی بیاورند. لذا با افزایش شکاف دستمزد میان بخش شهری و بخش روستایی، مهاجرین با درک کردن اختلاف دستمزد شهر و روستا به دنبال آن می‌باشند که در جایی مشغول به کار شوند که دستمزد بیشتری می‌پردازد و به همین دلیل به مهاجرت مبادرت می‌ورزند.

ضریب جینی شاخصی است که توزیع درآمد را میان جمعیت دریافت کننده درآمد نشان می‌دهد. لذا بزرگ شدن این شاخص به معنای بدتر شدن توزیع درآمد در کشور می‌باشد. مطابق نتایج به دست آمده در این مطالعه، که مؤید رابطه مثبت میان اختلاف ضریب جینی روستایی از شهری با مهاجرت است، بهبود توزیع درآمد در کشور می‌تواند باعث کاهش فقر

بررسی تأثیر فقر.....

شود. بهبود توزیع درآمد در هر کشوری، خصوصاً در کشورهای در حال توسعه، بسیار دشوار می‌باشد و معمولاً اعمال سیاست‌های دولت منجر به بدتر شدن این شاخص می‌شود. بر اساس نتایج این مطالعه، توصیه‌های سیاستی در جهت کاهش مهاجرت به شرح زیر ارائه می‌شود:

۱. دولت با اعمال سیاست‌هایی چون: بهبود تغذیه روستاییان و ارتقای سلامت روستا؛ شناسایی اقشار آسیب‌پذیر (گروه‌های هدف در کاهش فقر)؛ توجه به مناطق روستایی و محروم کشور به منظور رفع عدم تعادل‌های منطقه‌ای؛ حمایت از اقشار آسیب‌پذیر به وسیله ارائه خدمات بهداشت عمومی، آموزش و پرورش عمومی؛ تأمین سرپناه و هدفمند نمودن یارانه‌ها به سمت گروه‌های آسیب‌پذیر و نیازمند زمینه کاهش فقر در روستاها و در نتیجه کاهش مهاجرت از روستا به شهر را فراهم کند.

۲. دستمزد اندک در کشاورزی ناشی از بهره‌وری اندک نیروی کار است، بنابراین باید اقدامات و سیاست‌های مناسب جهت بهبود بهره‌وری نیروی کار اتخاذ گردد. بهبود دستمزدها در بخش کشاورزی باعث کاهش روند مهاجرت خواهد شد.

۳. با توجه به اینکه نسبت دستمزد تأثیر مثبت بر مهاجرت از روستا به شهر دارد لذا باید این نابرابری از طریق نزدیک کردن دستمزد کشاورزی به دستمزد غیر کشاورزی کاهش یابد و به نظر می‌رسد بهترین راهکار برای این کار اتخاذ قوانینی برای اصلاح نظام پرداخت دستمزد در بخش کشاورزی است.

۴. با توجه به اینکه شکاف ضریب جینی اثر مثبتی بر مهاجرت از روستا به شهر دارد، پیشنهاد می‌شود دولت‌ها به بخش کشاورزی توجه ویژه نمایند تا رشد این بخش در طی زمان کاهش نیابد.

منابع

1. Azimi, N. (2002). Migration from the Village to City, a different look. *Urban Management*, 3(10): 16-29. (Persian)
2. Bani Asadi, M. and Zare Mehrjardi, M. (2012). Investigating the Effect of Optimal Crop Pattern on Rural Poverty in Orzoeiyeh Section of Baft-Kerman Township. *Agricultural Economics*, 4 (2): 209-226. (Persian)
3. Bani Asadi, M., Zare Mehrjardi, M. and Varmazyari, H. (2013). Study of Economic Factors Affecting the Immigration of Villagers in Iran. *Agricultural Economics Research*, 5 (1): 183-196. (Persian)
4. Chen, Shaohua and Martin Ravallion. (2007). Absolute Poverty Measures for the Developing World(1981-2004). World Bank Policy Research Working Paper 4211.
5. Daneshvar Kakhaki, M., Dehghanian, S., Karim Koshteh, H and Golriz Ziaei, Z. (2005). Effect of increasing agricultural productivity on the migration of villagers in Iran. *Journal of Agricultural Science and Natural Resources*, 10(4): 2-21.(Persian)
6. Fei, C. and Ranis, G. (1961). A theory of economic development. *American Economic Review*, 51(4): 533-565.
7. Ghatak, S. and Siddiki, J. (2001). The Use of ARDL Approach in Estimating Virtual Exchange Rates in India. *Applied Statistics*, 28: 573- 588.
8. Goldsmith, PD. Gunjal, K. and Ndarishikanye, B. (2004). Rural-urban migration and agriculture productivity: The case of Senegal. *Agricultural Economics*, 31(1): 33-45.

9. Harris, JR. and Todaro, MP. (1970). Migration Unemployment and development: Atwo-sector analysis. *American Economic review*, 60(1):126-138.
10. Islamic Republic of Iran Statistics Center. (2011). (Persian)
11. Jafari Sani, M. and bakhshodeh, M. (2008) Spatial distribution and food insecurity. *Agricultural Economics and developmental*, 16 (61): 103-124. (Persian)
12. Lewis, WA. (1954). Economic development with unlimited supplies of labour. *Economic Social Study*, 22:139-192.
13. Maher, F. (1996). Works of Literacy on Village Migration to the City. *Economics and Development Quarterly*, 6: 54-57. (Persian)
14. Manavi, M. (2008). Analysis of poverty (Absolute and Subjective) in Kurdistan Province. Master's Thesis, Theoretical Economics, Faculty of Economic & Political Sciences, Shahid Beheshti University of Tehran. (Persian)
15. Nguyen, L. D., Raabe, K., and Grote, U. (2013). Rural–Urban migration, household vulnerability, and welfare in Vietnam. *World Development*, 71: 79-93.
16. Pahlaviani, M., Dehmardeh, N. and Hosseini, S.M. (2007). Estimation of export and import demand functions in Iranian economy using convergence method. *Economic reviews (quantitative economics)*, 3 (4): 101- 120. (Persian)
17. Pesaran, M., Shin, Y. and Smith. R. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16 (3): 289-326.

18. Raeis Dana, F. (2005). Measuring indicators and predicting poverty in Iran. *Social welfare magazine*, 4 (17): 54-86. (Persian)
19. Ranis, G.(1997). Rural-urban migration, surplus of labour. Discussion paper, No 772Yale
20. Razavi, H. (2003). Rural poverty alleviation (experiences of Asian countries). *Village Publishing and Development*, 52: 45-58. (Persian)
21. Sajadpour, S. (2001). Conceptual and operational framework for international immigration management in Iran. *Quarterly Geographic Research*, 78: 9-30. (Persian)
22. Sepahvand, E. (2015). Study of economic factors affecting poverty of rural households in Iran. Master's Thesis, Shahid Bahonar University of Kerman. (Persian)
23. Shamsaddini, A. and Gorjian, P. (2010). Effective factors in migrating villagers to cities, emphasizing migration network (case: Rostam-Do Village). *Geographic Landscape*, 5 (11): 87-105. (Persian)
24. Shirvaniyan, A. (2012). Determination of rural poverty patterns in Iran and studying the effect of food subsidy targeting plan on it: multidimensional poverty approach., PhD thesis, Faculty of Agriculture, Shiraz University. (Persian)
25. Sen, A. (1976). Poverty: An ordinal Approach to Measurement. *Econometrica*, 44: 219 -231.

بررسی تأثیر فقر

26. Teshkini, A. (2005). Applied Econometrics with Microfit. Tehran. Cultural and Art Institute of Dibagaran. (Persian)

27. Zahedi Mazandarani, M. C. (2005). Rural Poverty, Trend and Measurement in Iran. *Social Welfare Journal*, 4(17): 289-326. (Persian)

